

Kirjat

Talouden rajallisuuden ja kontingenssin äärellä

Risto Heiskala ja Akseli Virtanen (toim.): *Talous ja yhteiskuntateoria III: Kohti uutta poliittista taloutta*. Helsinki: Gaudeamus, 2018, 360 s. ISBN 978-9-524-95414-3

Yhteiskuntatieteellisen taloustutkimuksen historia valistusajasta eteenpäin voidaan jakaa kolmeen vaiheeseen. Valistusajan klassinen poliittinen taloustiede ja sen kritiikki pyrkivät muodostamaan kokonaisuuden yhteiskunnasta yhdenlaisen mutta laajan talouskäsitteen kautta. Yleensä tällöin tarkasteltiin ihmisyyshyöntejen uusintamista ja sitä kautta tuotantoa ja kulutusta. Yhteiskuntatieteiden erikoistumisen myötä modernit yhteiskuntatieteiden alat alkoivat joko käsitellä taloutta omalakisena yhteiskunnan osana tai

tarkastella yhteiskuntaa kukin vain omasta näkökulmastaan. Myöhäismoderni yhteiskuntatieteellinen taloustutkimus on puolestaan kiinnittänyt huomiota tutkittavan ilmiön eli talouden olemassaolon ehtoihin, talouden ja talouskäsitteiden rajoihin sekä tutkimuksen näkökulman merkitykseen talouden toiminnassa.

Edellä kuvattuun vaiheistukseen päätyy helposti lukemalla Risto Heiskalan ja Akseli Virtasen toimittaman kolmiosaisen *Talous ja yhteiskuntateoria* -kirjasarjan, jossa kullekin vaiheelle on omistettu oma teoksensa. Sarjan ensimmäinen teos käsitteli ”vanhan maailman” tutkimusta ja valistusajan murrosta, kun taas sarjan toinen teos keskittyi moderniin yhteiskuntatieteeseen ja sen kehitykseen. Vuonna 2018 ilmestynyt kolmas osa pureutuu monipuolisesti myöhäismoderniin, jälkimoderniin tai muuten antiessentialistiseen yhteiskuntateoreettiseen talouskäsitteeseen.

Kuten teoksen alaotsikko – *Kohti uutta poliittista taloutta* – vihjaa, on teoksen fokus erityisesti talouden yhteiskunnallisen kontingenssissa ja taloutta ylläpitävissä ja kyseenalaistavissa ajatusrakennelmissa.

Myöhäismodernille taloustutkimukselle on ilmeistä, ettei ”taloutta” voida pitää universaalina järjestelmänä, pysyvänä tai ikuisena ilmiönä tai edes itseisarvoisena näkökulmana. Kuten Harri Homi kanssakirjoittajineen tiivistää teoksen viimeisen artikkelin johdannossa, talous ”ei aina ole ollut sitä, mitä termillä tänä päivänä käsitämme, se ei ole aina toiminut samoin periaattein ja keinoin kuin nykyisin”. Teoksessa esiteltävät teoriaperinteet ovat pitkälti irtisanoutuneet sellaisesta representationaalista teoriasta, jossa jonkinlainen ”talous” oletetaan aina ontologisesti päteväksi sekä keskitytään etsimään ja tulkitsemaan sitä edustavia faktoja ja havaintoja.

Yhteiskuntateoria on tämän irtautumisen ansiosta voinut jättää taakseen klassisen poliittisen taloustieteen kivireet: esimerkiksi oletuksen taloudesta arvon, tuotannon ja jakamisen kysymyksenä tai talousdeterminismin eli yhteiskunnallisten ilmiöiden ja toiminnan redusoinnin taloudellisiin piirteisiin tai taloudellisiin selityksiin. Taloudellinen näkökulma on teoksessa käsitellyille tutkijoille relevantti silloin, kun sillä tuotetaan, muokataan, uusinnetaan tai häiritään maailmaa. Myöhäismodernia taloustutkimusta kuvaakin ajatus siitä, että minkä tahansa talouden olemassaolo vaatii sellaisen talouden performointia tai sen muuten tuottamista.

Jos edellä karkeasti hahmotellut teemat ovat teoksessa käsiteltävien teoriaperinteiden ja artikkelin yhteisiä nimittäjiä, löytyy teoriaperinteiden välillä myös huomattavia eroja. Jo irtautuminen representaationalisesta talousajattelusta on tapahtunut hyvin erilaisten reittien välityksellä. Siinä missä yksien irtautuminen nojaa systemaattiseen irtautumiseen, toisille irtautuminen tapahtuu taloustutkimuksen yksittäisten piirteiden hylkäämisen kautta.

Esimerkiksi Akseli Virtasen artikkeleissa käsitelty Michel Foucault sekä Gilles Deleuze ja Félix Guattari tarkastelivat talouden

muutosta varsin systemaattisen ajallisen analyysin kautta. Siinä missä Foucault'n lähtökohta on yhteiskunnan hallinnan ja valankäytön transformaatioissa, on Deleuzen ja Guattarin lähtökohta kommunikaation, merkien ja koodaamisen prosesseissa. Kummastakin näkökulmasta kapitalistisen talouden synty oli huomattava historiallinen transformaatio, mutta muutoksen aikajana ja kohteet ovat huomattavan erilaisia. Tässä yhteydessä todettakoon myös, että Virtanen värittää Foucaultluentansa – ehkä jopa yllättäen – (Ruotsi-)Suomen kontekstista poimituilla varsin viihdyttävillä esimerkeillä. Toisenlaisen kuvan taloudesta voi rakentaa myös ilman suurten transformaatioiden hahmottamista. Esimerkiksi Jaakko Leskisen artikkelissa kuvatussa Gabriel Tarden ajattelussa talousanalyysi ei lähde liikkeelle metodologisesta individualismista tai niukuudesta vaan päinvastoin runsausta tuottavista ihmisten välisen keksimisen ja jäljittelyn virtauksista.

Teoksen kahtatoista sisältöluokua yhdistää ja erotelee edellä kuvatulla tavalla myös kaksi muuta teemaa. Ensimmäinen näistä on talouden ja talouskäsitteen rajallisuus. Mika Ojakankaan luvussa esitellään Carl Schmittin käsitystä taloudesta yhteismitallisuuteen ja "normaalitilaan" perustuvana

yhteiskunnallisena järjestyksenä. Tämä normaalitila on aina poliittisesti määritelty ja rajattu, minkä vuoksi politiikka edeltää aina taloutta. Tiina Arppen kuvaamassa Georges Bataillen ajattelussa moderni talous on rajattu sen utilitarististen juurien vuoksi jo lähtökohtaisesti hyöttyyn ja sitä kautta kohtuulliseen mielihyvään. Bataille ylitti ajattelussaan tämän "erityisen talouden" rajan keskittymällä sopimattomaan tuhlaamiseen ja hillittämiin energiapurkuksiin ja pyrki rajanylityksen avulla myös hahmottamaan "yleisen talouden" perustaa. Samankaltaisia rajankäyntejä löytyy myös Jean Baudrillardin tuotannosta, jota Jakke Holvaksen mukaan luonnehtii viettelyn nostaminen talouden perustan asemaan (symbolisen) vaihdon sijaan.

Toisaalta teoksen monessa luvussa pohditaan talouden rajallisuuden sijaan sen rajattomuutta. Virtasen edellä mainituissa luvuissa tarkastellaan, miten spesifistä taloudellisen hallinnan tai semioosin koneistosta tuli ensin vähitellen ihmisten elämää kaikenkattavasti organisoiva ja myöhemmin kaiken ulkoisen sisäänsä syövä kone. Jälkimmäiseen liittyviä näkökulmia löytyy myös Janne Hernesniemen artikkelista, jossa esitellään Guy Debordin spekaakkeliyhteiskuntaa. Talouden rajattomuus ei kuiten-

kaan välttämättä johdu tutkimuskohteesta vaan tutkimuksen lähestymistavasta. Esimerkiksi Risto Heiskalan kirjoittamassa luvussa, jossa tarkastellaan ja laajennetaan Michael Mannin valtateoriaa, talous voidaan lukea vain yhdeksi yhteiskunnallista toimintaa generoivista seitsemästä valtaperustasta, jolle ei tule antaa tutkimuksessa erityisasemaa.

Toiseksi teoksessa käsitellyt teoreetikot ja teoriaperinteet suhtautuvat talouteen huomattavan kriittisesti niin ilmiönä kuin ajattelutapanakin. Talous näyttäytyy useimmissa teorioissa negatiivisena asiana. Suurimman kritiikin kohteeksi joutuu yhteismitallisuutta vaativa taloudellinen vaihto ja silkkään (yleensä rahalliseen) kannattavuuteen perustuva laskelmoiva toiminta. Siinä missä Schmitt näkee yhteismitallisuuden ja laskelmoinnin johtavan yhdentekevyyteen, näkee Susanna Lindbergin käsittelemä Jacques Derrida samassa ilmiössä eräänlaista valheellisuutta, sillä talouden olemassaoloa edeltää väistämättä antaminen ja lahja. Kummallekin teoretikoille poliittinen on talouden olemassaolon ehto, mutta kummallekaan pelkkä poliittisuus ei riitä tekemään taloudesta hyvää. Viime kädessä talouden negatiiviset seikat liittyvätkin paitsi siihen, millainen rooli taloudelle annetaan poliittisesti myös siihen

mitä kaikkea talous itsessään kulloinkin on. Tämän seikan vähättely johti myös Frankfurtin koulukunnan kriittisen teorian talousanalyysit umpikujiin, joita Jussi Kotkavirta esittelee ansiokkaasti artikkelissaan.

Talous ja yhteiskuntateoria III ei päästä lukijaansa helpolla. Se on oiva muistutus myöhäismodernin yhteiskuntateorian lukutaitojen jatkuvan ylläpidon tarpeesta. Monet kokoelman artikkeleista ovat uskollisia tarkastelemilleen teoretikoille siinä mielessä, että lukija joutuu väkisinkin sukeltamaan varsin syvälle omaperäisen käsitejärjestelmän mereen. Jotkut artikkeleista ovat toki huomattavasti toisia helppolukuisempia. Myös artikkelien akateemisen kontribuution laajuus ja syvyys vaihtelee merkittävästi, samoin artikkeleiden keskinäisen kommunikaation aste, johdanto ja tulevaisuusorientoitunut viimeinen artikkeli mukaan lukien. Teos on epätasaisuuksista huolimatta mainio johdanto tieteellisten ja yhteiskunnassa vallitsevien talouskäsitteiden ja -käytäntöjen rajallisuuden ja olemassaolon ehtojen tunnistamiseen. Seuraavan poliittisen talouden tiekartaksi sitä ei ole silti kirjoitettu, vaikka tiettyjä keskeisiä ajoreittejä Homin ja kumppaneiden päätösartikkelissa käsitelläänkin.

Ville-Pekka Sorsa